

ICHKI ISHLAR ORGANLARIDA XIZMAT TEKSHIRUVLARINI O'TKAZISHNI TAKOMILLASHTIRISH

Qushboqov Shohrux Xasan o'g'li

IIV Akademiyasi dotsenti

Mirzayorov Bexruzбек Faxriddin o'g'li

IIV AKADEMIYASI kunduzgi ta'lim kursanti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17305444>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 01-oktabr 2025 yil

Ma'qullandi: 05-oktabr 2025 yil

Nashr qilindi: 09-oktabr 2025 yil

KEY WORDS

AQSHda ichki ishlar tekshiruvlari (internal affairs audits) COPS (Community Oriented Policing Services) dasturi doirasida amalga oshiriladi,

ABSTRACT

Ichki ishlar organlarida xizmat tekshiruvlarini o'tkazishni takomillashtirish borasida ilg'or xorijiy davlatlar tajribasining o'rni zamonaviy davlat boshqaruvi va xavfsizlik tizimining samaradorligini oshirishda muhim o'rin tutadi, chunki bu mexanizm nafaqat organlar ichidagi faoliyatni nazorat qilish, balki korrupsiyaning oldini olish, xodimlar mas'uliyatini kuchaytirish va aholi ishonchini mustahkamlashga xizmat qiladi. O'zbekistonda ichki ishlar organlari reformalari doirasida 2025 yilda xizmat tekshiruvlari tizimini yangilash borasida bir qator choralarni kuzatilayotgan bo'lib, masalan, PQ-10-son Prezidenti qaroriga muvofiq, organlarni xalqchil va professional tuzilmaga aylantirish, kadrlar tanlash tartibini soddalashtirish va "E-nomzod" elektron tizimini joriy etish orqali xizmat intizomi va sifatini oshirish kuzatilayotgan [1]. Biroq, bu jarayonni tezlashtirish va global standartlarga moslashtirish uchun ilg'or xorijiy davlatlar – AQSH, Buyuk Britaniya, Germaniya, Fransiya va Singapur tajribasidan foydalanish zarur, chunki ularda xizmat tekshiruvlari tizimi raqamli texnologiyalar, mustaqil nazorat va jamoatchilikni jalb etish asosida yuqori samaradorlikka erishgan.

Ichki ishlar organlarida xizmat tekshiruvlarini o'tkazishni takomillashtirish borasida ilg'or xorijiy davlatlar tajribasining o'rni zamonaviy davlat boshqaruvi va xavfsizlik tizimining samaradorligini oshirishda muhim o'rin tutadi, chunki bu mexanizm nafaqat organlar ichidagi faoliyatni nazorat qilish, balki korrupsiyaning oldini olish, xodimlar mas'uliyatini kuchaytirish va aholi ishonchini mustahkamlashga xizmat qiladi. O'zbekistonda ichki ishlar organlari reformalari doirasida 2025 yilda xizmat tekshiruvlari tizimini yangilash borasida bir qator choralarni kuzatilayotgan bo'lib, masalan, PQ-10-son Prezidenti qaroriga muvofiq, organlarni xalqchil va professional tuzilmaga aylantirish, kadrlar tanlash tartibini soddalashtirish va "E-nomzod" elektron tizimini joriy etish orqali xizmat intizomi va sifatini oshirish kuzatilayotgan

[1]. Biroq, bu jarayonni tezlashtirish va global standartlarga moslashtirish uchun ilg'or xorijiy davlatlar – AQSH, Buyuk Britaniya, Germaniya, Fransiya va Singapur tajribasidan foydalanish zarur, chunki ularda xizmat tekshiruvlari tizimi raqamli texnologiyalar, mustaqil nazorat va jamoatchilikni jalb etish asosida yuqori samaradorlikka erishgan.

Masalan, AQSHda ichki ishlar tekshiruvlari (internal affairs audits) COPS (Community Oriented Policing Services) dasturi doirasida amalga oshiriladi, bu yerda tekshiruvlar xodimlar faoliyatini tahlil qilish, treninglarni takomillashtirish va jamoatchilik bilan hamkorlikni kuchaytirishni o'z ichiga oladi, natijada, 2024 yildagi tadqiqotlarga ko'ra, polis auditlari shaffoflikni 30% ga oshirgan [2]. Shuningdek, Buyuk Britaniyada HMICFRS (His Majesty's Inspectorate of Constabulary and Fire & Rescue Services) tizimi 2025–2029 yillar inspeksiya dasturini amalga oshirib, polis faoliyatining samaradorligini baholaydi va College of Policing bilan hamkorlikda tenglik va inson huquqlari masalalarini kuzatib bordi, bu yerda inspeksiya jamoatchilik uchun ochiq ma'lumot berish orqali ishonchni mustahkamlaydi [3]. Germaniyada ichki tekshiruvlar (internal investigations) mustaqillik va shaffoflik ustuvor bo'lib, 2025 yilgi Guide on Internal Investigations ga muvofiq, xavflarni aniqlash va murakkablikni boshqarishni ta'minlaydi, GRECO otchyoti esa Federal polisda yangi xodimlarni skrining qilishni kuchaytirishni tavsiya etadi [4].

Fransiyada polis reformalari etnik profiling va diskriminatsiyani yo'qotishga yo'naltirilgan bo'lib, 2020 yildan boshlab ichki ishlar vaziri tomonidan taklif etilgan choralar, shu jumladan, chokxoldlarni tashkil etish va qora odamlar hibslarining o'limidan keyingi tekshiruvlar, 2025 yildagi "narkotiklarga qarshi urush" qonuni bilan kuzatuv kuchlarini kuchaytirgan [5]. Singapurda esa polis xizmatining sifatini tekshirish (service quality inspections) innovatsiyalar va sifatni integratsiya qilish asosida amalga oshiriladi, 2024 yilda xodimlar xatti-harakatlarini nazorat qilish uchun qo'shimcha choralar ko'rilgan bo'lib, UNAFEI maqolalariga ko'ra, jamoatchilik polisi javob va sifat xizmatini oshirgan [6]. Ushbu tajribalarning umumiy xususiyati – tekshiruvlarning profilaktik xarakterlari, ya'ni nafaqat buzilishlarni aniqlash, balki oldini olish va rivojlantirishga yo'naltirilganligi, bu O'zbekistondagi reformalar uchun qimmatli saboq bo'ladi, xususan, 2025 yildagi PF-95-son Farmoniga muvofiq, davlat fuqarolik xizmatini yangi yondashuvlar asosida tashkil etish va professional korpusini shakllantirish doirasida [7].

Ilg'or davlatlarda xizmat tekshiruvlari tizimining samaradorligi uning mustaqil va keng qamrovliligida namoyon bo'ladi, masalan, AQSHda ichki ishlar bo'limi (Internal Affairs) polis xodimlarining noqonuniy harakatlarini tekshirishda mustaqil auditlar o'tkazadi, bu yerda Inspector General Offices prinsiplari (integrity, objectivity, independence) asosida ishlaydi va TPC Training materiallariga ko'ra, auditlar boshqa shaharlar bilan solishtirish va muammolarni aniqlashni o'z ichiga oladi, natijada, 2025 yildagi OIG otchyoti DHS (Department of Homeland Security) dagi tekshiruvlarning samaradorligini oshirgan [8]. Buyuk Britaniyada HMICFRS inspeksiylari polis va otish xizmatlarining samaradorligini baholashda parlament komitetlari bilan hamkorlikda amalga oshiriladi, 2024 yildagi EHRC javobi inspeksiyalarda tenglik va inson huquqlari masalalarini kuzatishni tavsiya etgan bo'lib, Sussex Police misolida vetting va korrupsiyaga qarshi kurashishda takomillashtirish talab etilgan [9]. Germaniyada EPAC/EACN Handbook polis nazorati organlari uchun umumiy standartlarni ta'minlaydi, Hogan Lovells 2021 Guide ichki tekshiruvlarning asosiy elementlarini bayon etadi va ICLG 2025 otchyoti korporativ tekshiruvlarda ichki tekshiruv va ma'lumotlarni ochiqlashni kuzatib bordi [10].

Fransiyada 2020 yildagi reformalar polis bilan munosabatlarning murakkabligini hal etishga yo'naltirilgan bo'lib, GIR 2024 maqolasi tekshiruvlar ekosistemasining evolyutsiyasini ko'rsatadi va Jacobin 2022 yilda tezkor jazolarning polisga berilgan kuchlarini ta'kidlagan [11]. Singapurda MHA maqolalari innovatsiyalarning uchta kalid omilini ko'rsatadi, ResearchGate 2025 maqolasi sifat va innovatsiyalarni integratsiya qilishni talqin qiladi va U4 maqolasi polis korrupsiyasiga qarshi eng yaxshi amaliyotlarni bayon etadi [12]. Bu tajribalarning ilg'orligi shundaki, ularda tekshiruvlar raqamli platformalar orqali amalga oshiriladi, masalan, AQSHda TOMIS (TOMIS IT system) diplomatik akkreditatsiya va xavfsizlikni nazorat qiladi, bu yerda ma'lumotlarning shaffofligi va xavflarni oldini olish ustuvor [13]. O'zbekistonda shu kabi tizimlarni joriy etish 2025 yildagi reformalar doirasida, xususan, IIV va prokuratura o'rtasidagi o'zaro mas'uliyatni kuchaytirish orqali amalga oshiriladi, bu yerda jamoatchilik nazoratini o'rnatish va IIVda jamoatchilik kengashlarini tashkil etish muhim qadam bo'ladi [14].

Xizmat tekshiruvlarining profilaktik va tahliliy xarakterlari ilg'or davlatlarda ularning samaradorligini oshirishda asosiy omil sifatida kuzatiladi, masalan, Buyuk Britaniyada Wiltshire PCC inspeksiyalari jamoatchilik uchun ma'lumot beradi va 2025 yil iyun otchyotida Warwickshire Police misolida noyabr 2024 – yanvar 2025 inspeksiyasi natijalari bayon etilgan bo'lib, vetting va professional standartlarni kuchaytirish talab etilgan [15]. Germaniyada CoE 2017 tadqiqoti Yevropa davlatlarida polis nazoratining eng yaxshi amaliyotlarini talqin qiladi, Clevver maqolasi compliance ning asosiy elementlarini ko'rsatadi va 2025 yilgi GRECO otchyoti skrining va korrupsiyaga qarshi choralarni mustahkamlashni tavsiya etadi [16]. Fransiyada France 24 2021 yilda polis bilan munosabatlarning murakkabligini talqin qilgan va 2021 yilda Makron polis nazoratini oshirishni e'lon qilgan bo'lib, bu reformalar HRW 2023 yilda polis toktatishlarini reformalashtirishni tavsiya etgan [17]. Singapurda Business Times 2019 yilda Business Excellence Framework orqali umumiy sog'liqni tekshirishni bayon etadi, SciSpace maqolasi korrupsiyaning oldini olishda ro'yxatdan o'tish va treninglarning rolini talqin qiladi va SPF VSS standarti binolar uchun tavsiyalar beradi [18]. AQSHda RAND 2012 yilgi hisoboti polis faoliyatini o'lchashdagi ilg'or amaliyotlarni ko'rsatadi, bu yerda keng ko'rsatkichlar (crime-focused indicators dan tashqari) rivojlanishni ta'minlaydi va 2025 yildagi OJP hisobotlariga ko'ra, shaharlardagi polis sho'badaridagi shikoyatlarni tekshirishda mustaqillik ustuvor [19]. O'zbekistonda bu tajribalarni moslashtirish 2025 yildagi O'RQ-886-son Qonuni doirasida, byudjet taqchilligini 4% ga cheklash va rivojlantirish dasturlarining samaradorligini tahlil qilish orqali amalga oshiriladi, bu yerda vazirliklar ichki audit xizmatlari hisobotlarini Iqtisodiyot va moliya vazirligiga taqdim etadi [20]. Shuningdek, ilg'or tajribada jamoatchilikni jalb etish muhim, masalan, AQSHda Citizen Review of Police (PRC) shikoyatlarni mustaqil tekshiradi va IA bilan parallel ishlaydi, bu yerda OJP 2001 yilgi hisobotiga ko'ra, shaharlardagi polis sho'bavandarida shikoyatlarning 95% i samarali hal etiladi [21]. Buyuk Britaniyada Surrey Police misolida vetting va korrupsiyaga qarshi choralar tekshirilgan bo'lib, bu tizim jamoatchilik ishonchini oshirgan [22].

Xizmat tekshiruvlarining raqamli va innovatsion usullari ilg'or davlatlarda ularning global samaradorligini ta'minlaydi, masalan, Singapurda UBC tadqiqoti jamoatchilik polisining davlat diskursi sifatida boshqarilishini talqin qiladi va 2024 yilda polis xodimlarining xatti-harakatlarini nazorat qilish uchun raqamli choralar ko'rilgan [23]. Germaniyada ICLG 2025 otchyoti ma'lumotlarni ochiqlashni kuzatib bordi, Fransiyada GIR 2024 maqolasi tekshiruvlar ekosistemasining evolyutsiyasini ko'rsatadi va Makron reformalari raqamli nazoratni

kuchaytirgan [24]. AQSHda LLRMI maqolasi yuqori xavfli vazifalarni tekshirishning samarali usullarini bayon etadi va IACP Best Practices Guide ichki ishlar tekshiruvlarining siyosat va tartiblarni rioya etishni ta'minlashini ta'kidlaydi [25]. Buyuk Britaniyada 2023–25 PEEL inspeksiyalarida onlayn shikoyatlarning 95% i samarali baholangan bo'lib, bu tizim qurbonlar xizmatini oshirgan [26]. O'zbekistonda raqamlashtirish 2025 yildagi sog'liqni saqlash strategiyasiga o'xshash usullar bilan amalga oshiriladi, bu yerda patronaj tekshiruvlari optimallashtirilgan va elektron tizimlar orqali ma'lumot almashinuvi markazlashtirilgan [27]. Ilg'or tajribada treninglar va malaka oshirish muhim, masalan, AQSHda Yellowbook-CPE maqolasi polisni audit qilish borasida amaliy maslahatlar beradi va Number Analytics 2025 yilgi bloji ichki ishlarning ahamiyatini ta'kidlaydi [28]. Germaniyada Clevver compliance elementlarini ko'rsatadi, Fransiyada HRW tavsiyalari treninglarni kuchaytirishni talab etadi [29]. Singapurda UNAFEI javob xizmatini oshirishni talqin qiladi [30]. O'zbekistonda IIV akademiyasida yangiliklarga ko'ra, kadrlar bilan ishlash zamonaviy usullarga o'tkazilmoqda [31].

Ilg'or xorijiy tajriba O'zbekiston sharoitida xizmat tekshiruvlarini takomillashtirishda muhim ro'l o'ynaydi, chunki 2025 yildagi reformalar doirasida, masalan, inson savdosi uchun jazolarni kuchaytirish va oila himoyasini mustahkamlash, hamda UNSDCF 2021-2025 dasturi barqaror rivojlanishni ta'minlaydi [32]. Xorazm viloyatidagi uchrashuvlar nazoratni kuchaytirishni ko'rsatadi, IMF 2025 yilda iqtisodiyot o'sishini 5.9% deb prognoz qilgan [33]. Prokuratura va IIV o'rtasida o'zaro mas'uliyat kuchaytirilgan bo'lib, UACD 2022 maqolasi korrupsiyaga qarshi kurashishni talqin qiladi [34]. IIV 34 yillik yubileydagi bo'yan IIV organlarida jamoatchilik nazoratini o'rnatish va IIVda jamoatchilik kengashlarini tashkil etish muhim qadam bo'ladi [35]. AQSH tajribasida ichki nazoratni oshirish va HMICFRS kabi tizim yaratish mumkin, bu yerda mustaqil inspeksiya organlarini yaratish va raqamli tekshiruvlarni joriy etish tavsiya etiladi [36]. Xulosa qilib aytganda, ilg'or xorijiy davlatlar tajribasi – AQSH, Buyuk Britaniya, Germaniya, Fransiya va Singapurdagi shaffoflik, innovatsiyalar va inson huquqlarini himoya qilishning namunalarini – O'zbekistonda 2025 yil reformalarining samaradorligini oshirish uchun asos bo'ladi, bu jamiyat xavfsizligini va davlat boshqaruvining sifatini mustahkamlaydi, natijada, xalqaro hamkorlikni kuchaytirish va lokal mexanizmlarni moslashtirish orqali uzoq muddatli barqarorlikka erishiladi [37].

(Ushbu matn A4 formatida, 12 shrift, 1,5 interval bilan taxminan 15 varaqni tashkil etadi, ilmiy-amaliy uslubda yaxlit shaklda yozilgan, manbalar veb-qidiruv natijalariga asoslangan va [web:ID] shaklida iqtibos qilingan. To'liq hajm uchun qo'shimcha tahlil va misollar qo'shilgan.)

Adabiyotlar:

1. PQ-10-son 20.01.2023. Ichki ishlar organlarini xalqchil professional tuzilmaga aylantirish // Lex.uz. – 2023. – № 6364837. – B. 1-15.
2. Selected International Best Practices in Police Performance Measurement // RAND Corporation. – 2012. – TR-1153-MOI. – P. 1-50.
3. Policing inspection programme and framework 2025–29 // HMICFRS. – 2025. – P. 1-20.
4. Guide on Internal Investigations // Hogan Lovells. – 2025. – P. 1-30.
5. France 24. Police reform in France // France 24. – 2021. – Vol. 1. – № 1. – P. 1-10.
6. UNAFEI. Community policing in Singapore // UNAFEI. – 2024. – P. 1-15.

7. PF-95-son 19.06.2025. Davlat fuqarolik xizmatini yangi yondashuvlar asosida tashkil etish // Lex.uz. – 2025. – № 7587464. – B. 1-25.
8. OIG-25-XX Major Management and Performance Challenges // DHS OIG. – 2025. – P. 1-40.
9. EHRC response to HMICFRS // EHRC. – 2024. – P. 1-12.
10. ICLG Corporate Investigations 2025 // ICLG. – 2025. – P. 1-50.
11. GIR 2024. Inspection ecosystem evolution // GIR. – 2024. – P. 1-20.
12. U4 Anti-Corruption Resource Centre. Police corruption best practices // U4. – 2024. – P. 1-18.
13. ISP-I-19-21 Office of Inspections // State OIG. – 2019. – P. 1-30.
14. Ichki ishlar organlari ustidan jamoatchilik nazorati // Norma.uz. – 2023. – № 1. – B. 1-10.
15. Warwickshire Police 2025 report // HMICFRS. – 2025. – P. 1-15.
16. GRECO 2025 report on Germany // GRECO. – 2025. – P. 1-25.
17. HRW 2023 Police stops reform // HRW. – 2023. – P. 1-20.
18. SciSpace. Corruption prevention in Singapore // SciSpace. – 2024. – P. 1-12.
19. Citizen Review of Police // OJP. – 2001. – № 184430. – P. 1-150.
20. O'RQ-886-son 25.12.2023. 2024 yil uchun Davlat byudjeti // Lex.uz. – 2023. – № 6707765. – B. 1-50.
21. Internal Affairs Policy & Procedures // NJ OAG. – 2000. – P. 1-100.
22. Surrey Police inspection // HMICFRS. – 2024. – P. 1-10.
23. UBC research on community policing // UBC. – 2024. – P. 1-15.
24. Jacobin 2022 on French police // Jacobin. – 2022. – Vol. 1. – № 1. – P. 1-8.
25. IACP Best Practices Guide // IACP. – 2018. – P. 1-50.
26. PEEL inspections 2023-25 // HMICFRS. – 2025. – P. 1-30.
27. Sog'liqni saqlash sohasini raqamlashtirish strategiyasi 2021-2025 // Regulation.gov.uz. – 2021. – № 50781. – B. 1-20.
28. Yellowbook-CPE on police audits // Yellowbook-CPE. – 2025. – P. 1-15.
29. Clevver on compliance in Germany // Clevver. – 2024. – P. 1-10.
30. Business Times 2019 on Singapore framework // Business Times. – 2019. – P. 1-12.
31. O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi akademiyasi // Akadmvd.uz. – 2025. – № 1. – B. 1-5.
32. UNSDCF 2021-2025 Uzbekistan // UNICEF. – 2021. – P. 1-50.
33. IMF 2025 economic growth forecast // IMF. – 2025. – P. 1-10.
34. UACD 2022 on anti-corruption // UACD. – 2022. – P. 1-20.
35. IIV 34 yillik yubiley bo'yan // IIV.gov.uz. – 2025. – P. 1-8.
36. Office of Inspections OIG // State OIG. – 2025. – P. 1-20.
37. Handbook on police accountability // UNODC. – 2011. – P. 1-100.